

АНАЛІЗ КАТЕГОРІЇ РОДУ ІМЕННИКА НА ПІДСТАВІ ТЕРМІНОЛЕКСИКИ ХОЛОДИЛЬНОЇ ТЕХНІКИ: КОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ

У статті порушено питання про причини належності термінів-іменників певних тематичних груп («Процес», «Предмет: пристрій та його деталі», «Властивість», «Елемент») до того чи іншого граматичного роду, що зроблено на підставі номінацій холодительної техніки; аналіз подано у когнітивному аспекті.

Ключові слова: граматична категорія роду, реїфікація, словотвірний формант, сема.

Южакова Е. И. Анализ категории рода существительного на основании терминологии холодильной техники: когнитивный аспект. – Статья.

В статье рассмотрен вопрос о принадлежности терминов-существительных определённых тематических групп («Процесс», «Предмет: устройство и его детали», «Свойство», «Элемент») к тому или иному грамматическому роду, что сделано на основании номинаций холодильной техники; анализ представлен в когнитивном аспекте.

Ключевые слова: грамматическая категория рода, реификация, словообразующий формант, сема.

Yuzhakova O. I. Analysis of the noun gender category on the basis of the refrigeration engineering term vocabulary: the cognitive aspect. – Article.

The article considers the reasons why the noun terms belong certain topical groups ("Process", "Object: device and its details", "Characteristics", "Element"), to a specific grammatical gender, in particular, the nominations in the domain of refrigeration engineering are analyzed in the cognitive aspect.

Key words: category of gender, reifications, word-building formant, seme.

Як відомо, граматичний рід виник ще за часів існування індоєвропейської прамови на ґрунті розмежування живого й неживого або активного й пасивного, що були, мабуть, первісними категоріями. Сьогодні вчені вважають, що на стадії змінювання структури прамови від активної до номінативної двочленна система активних/неактивних імен через ознаку істоти/неістоти трансформувалась у родову [3, с. 52].

Категорія роду збереглась у флексивних мовах, проте, на погляд дослідниці М. Пільгун, збереженість, зокрема, тернарної структури слов'янського роду навряд чи можна пояснити лише стійкістю синтетизму в системі словозмінювання [6]. А втім, семантичні засади розподілу слів за родами дуже розмиті, оскільки лексико-семантичний засіб, як і словотвірний, є допоміжними у вираженні родових значень в українській мові, на відміну від морфологічного та синтаксичного. Навіть знання відомої «біологічної» гіпотези розподілу іменників за родами на підставі відбиття в іменниковій семантиці статевих ознак денотатів далеко не завжди може підказати належність слова до певного роду, оскільки такі іменники можна співвіднести з різними родами (аугментив *борсучище* можна вживати в чол. і сер. родах; *лебідь* і *кефаль* – у чол. і жін. родах; аугментив *гадючище* – у сер. роді тощо). Крім того, виокремлюють іменники «спільного» роду, в яких рід семантично не розрізняється (*задирака*) попри те, що «самостійної грамеми «спільного» роду немає» [3, с. 61].

Незважаючи на семантичну невизначеність категорії роду, спробуємо, наскільки це можливо, з'ясувати семантичне підґрунтя родової категорії на підставі понад шістсот технічних термінів, зокрема царини холодительної техніки [19], що становить мету статті. Завдання полягають у виокремленні відповідних тематичних груп номінацій, зокрема «Процес», «Предмет: пристрій та його деталі», «Властивість», «Елемент», і головне – у розгляді кореляції мовних форм термінів-іменників, що належать до певного роду, з когнітивними структурами, які спричинили форму, співвіднесену з цим родом.

На таке дослідження нас надихнула думка О. Кубрякової про те, що «частини мови можна вважа-

ти проєкціями у мовний світ об'єктів реальності, різних за суттю або за їхнім сприйняттям з боку людини» [5, с. 38]. Якщо це так, то які когнітивні семи мають терміни-іменники різного роду, об'єднані «під стріхою» певного гіпероніма-іменника, рід якого може збігатись або не збігатись із відповідними гіпонімами? Наприклад, рід іменника-гіпероніма «Процес» частково збігається з родом іменників-гіпонімів (понад 400 одиниць), з-поміж яких більшість (79%) становлять віддієслівні іменники середнього роду на позначення незавершеного і завершеного процесів як дії і події ((дія) *барботування* // (подія) *збарботування, демонтовування* // *демонткування, згинання* // *зігнення, зсування* // *зсування, нагрівання* // *нагріття, натягання* // *натягнення, продування* // *продуття, розтягання* // *розтягнення, стискання* // *стиснення* тощо), 7% становлять термінні іменники-гіпоніми чоловічого роду (*барбота́ж, демонта́ж, згин, зсув, масообмін, нагрів, натяг, продув, розтяг, стиск*), що, крім одиниці *масообмін*, позначають наслідок (результат) події, і 14% – це процесуальні іменники жіночого роду (*дифузі́я, інверсі́я, конвекці́я*). Отже, іменники на позначення процесу можуть належати до всіх трьох родів, водночас більшість становлять іменники середнього роду.

З'ясуємо причину родової розшираності номінацій цієї групи, ономастологічна структура яких є гібридною, оскільки містить дві різні категорійні основи, що має назву процесового опредметнення/оречотворення, або реїфікації [5, с. 195].

Якщо припустити, що гіперонім «Процес» належить, за Е. Рош [7], до супербазового рівня, складнішого порівняно з базовим (де «містяться» назви процесів), що передбачає оцінювання об'єкта з позиції вищої (абстрактної) категорії, до якої він входить [5, с. 109], то можна гіпотетично передбачити, що у такому значенні *процес* ужито пізніше від номінування самих процесів. Етимологічно ця одиниця походить від латинського іменника чоловічого роду *processus*, який означає таке: «1) рух уперед; 2) наросток» [14, с. 328], що, у свою чергу, бере початок від дієслівної форми «*procedo* – іду вперед, простую» [16, с. 570]. Цей термін був запозичений тоді, коли у старослов'янській мові (надалі – стсл.)

вже було ословлено номінації дії, перебігу, розвитку, які мали відповідний словотвірний формант (БЛАГОВІШТЕНІЄ, БЛАГОДЬЯНІЄ, БЛАГОСЛОВЛЕНІЄ, БРЪЖЕНІЄ (пiклування) [15, с. 19–24], який пізніше перетворився на *-ни-я*, *-тн-я*.

Уточнюючи їхнє походження (*-ни-я*, *-тн-я*), учені вважають, що вони виникли на ґрунті колишнього *-j-*, який у слабкій позиції після деяких приголосних модифікувався у звукові варіанти, найчастіше *-н'* і *-т'*. Слова з цими суфіксами нині необмежено поширені, оскільки з їхньою допомогою майже від кожного дієслова можна утворити віддієслівний іменник [1, с. 144]. Проте чому такі іменники-девербативи із процесовою семою належать до середнього роду? Спираючись на дослідження фоносемантики, можна зробити такий висновок: оскільки процес або перебіг дії тривають у часі, то цю тривалість у мові можна передати хіба що подовженням певних приголосних, і то це явище не могло бути випадковим, по-перше, з огляду на розповсюдженість, по-друге, через те, що «звуки мовлення у свідомості не байдужі до змісту» [2, с. 13]. Отже, звукова оболонка процесових понять на взірць *перетворювання* // *перетворення*, *дуття* // *продуття* «підтримує» їхній сигніфікат. Та іменники із закінченням *-а* на позначення процесу почали належати не до жіночого, а до середнього роду, мабуть, тому, що позначали перебіг дії, а це у свідомості не асоціювалось з істотами/неістотами, ословленими іменниками жіночого роду, аналіз яких подано нижче.

Нагадаємо, що у праіндоевропейській мові було лише два роди – загальний, до якого належали всі іменники на позначення істот, і середній, до якого належали іменники-неістоти. Доречно припустити, що в ті далекі часи номінації із процесуальною семантикою були саме середнього роду, адже певну процесову відстороненість суб'єкта від дії доцільно було передавати нейтральним родом – середнім.

Для розрізнення дії, що триває (*-ни-я*, *-тн-я*), і події, що завершена (*-ни-я*, *-тн-я*), від наслідку (Ø), як правило, усували словотвірний формант, який надавав значення «довгості», наслідком чого завдяки несубститутивному (*закрут-и-ти* – *закрут*, *зсув-а-ти* – *зсув*, *згин-а-ти* – *згин*, *перегрів-а-ти* – *перегрів*) і субститутивному (*бланишир-ува-ти* – *бланишир-ов-ан-ий* – *бланиширов-к-а*; *відправляти* – *відправ-к-а*; *перевіряти* – *перевір-к-а*) усіченню дієслівної основи утворилися «коротші» іменники із семою «результат процесу як зміна події». Так виникли усвідомлені асоціації: процесову тривалість передавали «довші» слова (дія: *викручувати* – *викручування*; подія: *викрутити* – *викручення*) порівняно із процесовим наслідком події (*викрут-к-а*). Фонемно не виражене (зсув-Ø) і виражене закінчення (підготов-к-а) містять родову інформацію, адже у такому значенні у другому варіанті після суфікса *-к-* могло стояти лише закінчення *-а*, інакше це не відповідало законам української мови, а значить, українській ментальності. Причинам цього явища присвячена наступна стаття.

До речі, в українській мові існувала іменникова форма середнього роду із семою «результату події» на *-ова-ни-я*, у якій також знейтралізовано сему «діяча». Нині форма відроджується, попри те, що до 1933 року її вважали продуктивною словотвірною моделлю, порівняймо: (дія) *грунтування* // (подія) *згрунтування*, (наслідок події) *грунто́вання*; *пакування* // *упакування*, *нако́вання*; *регулювання* // *зрегулювання*, *регулю́вання*; *решетування* // *обрешетування*, *решето́вання*; *ри-*

штування // *зриштування*, *ришту́вання*; *устатковування* // *устаткування*, *устатко́вання*; *формування* // *сформування*, *формо́вання*; *шикування* // *вишикування*, *шико́вання* тощо. Єдине слово, що зберегло цей словотвірний формант за період з 1933 р. до 1991 р., – це *угруповання*, що свідчить про наслідок процесів *груповання* // *згруповання* або *угруповання*. Отже, в українській мові всі три форми іменника-девербатива на позначення незавершеного, завершеного процесів та наслідку можуть належати до одного роду (середнього) і до всіх трьох родів.

Проте не всі процесуальні іменники мають загалом три форми, що належать до різних родів і/або до одного роду (*перевозіння* // *перевезення* і *переві́з*; *оцінювання* // *оцінення* і *оці́нка*; *шліфування* // *пошліфування* і *шліфо́вання*), часто-густо фіксуємо дві форми для позначення незавершеної і завершеної дії (*дороселювання* // *задороселювання*; *запітнівання* // *запітні́ння*; *зарядження* // *зарядже́ння*; *зволожування* // *зволоже́ння*; *зонування* // *позонування*; *кондиціювання* // *скондиціювання*; *охолоджування* // *охолодже́ння*; *промерзання* // *промерзне́ння*; *скління* // *засклі́ння*), а іноді одну (*баластування* (від *баласт*), *масообмін*), оскільки, з одного боку, наукова і технічна мови переживають своє відродження, крім того, нерідко трапляються неологізми, не остаточно засвоєні мовою, а з другого – розвиток мови не може відбуватись у запрограмовано однолінійному річизці.

Звернімо увагу і на те, що нині спостерігаємо процес паралельного вживання форм процесуальних іменників середнього роду на *-ни-я* і жіночого роду на *-ці-я*, як-то: *акумулювання* // *заакумулювання* і *аккумуляція*; *вентилювання* // *провентилювання* і *вентиляція*; *конденсування* // *сконденсування* і *конденсація*; *рекристиалування* // *зрекристиалування* і *рекристиалізація*; *сортування* // *зсорбування* і *сорбція*; *сублімування* // *зсублімування* і *сублімація*.

Як пояснити виникнення іменників жіночого роду на позначення процесу? Терміни на *-ці-я* здебільше запозичено з латини безпосередньо або через мову-посередник, водночас *-(а)ці-я* помилково називають суфіксом через те, що він є таким лише в латинській мові. У мові-донорі ці номінації із флексією *-о* виключно жіночого роду (*accomodatio*, *concentratio*, *deformatio*, *deflatio*, *extractio*, *reductio*), отже, після їхнього запозичення у мові-реципієнті рід залишився незмінним, лише флексія з *-о* перетворилася на *-а*, оскільки слова жіночого роду в українській мові мають таке закінчення. Ось що могло спричинити жіночий рід у розглянутих номінаціях, а втім, одночасно відбувалось і засвоєння цих термінів мовою-реципієнтом (*-ці-я* змінювалось на *-ни-я*), слово з іншомовного стало частково запозиченим, оскільки до латинського кореня додавали питомі афікси (*концентрування* // *сконцен-трування*).

Незважаючи на процес засвоєння питомих термінів, близько 7% іменників з процесуальною семою вживаються лише у формі жіночого роду (*-ці-я*) і не мають варіантів на *-ни-я*, *-тн-я* в українській мові (їх не виявлено), як-то: (*де*)*аерація*, *дефлегмація*, *інсоляція*, *кавітація*, *конвекція*, *регенерація*, *резорбція*, *ректифікація*, *транспірація*, *фумігація* тощо. Можна передбачити, що їхнє засвоєння ще попереду (*регенерування*, *ректифікування* тощо), проте вони можуть залишити у своїй словотвірній структурі формант *-ці-я*.

У когнітивному аспекті розглядають розподіл іменників групи «Предмет: пристрій та його деталі» на

роди вчені М. Джура та С. Нікіпчук [4, с. 64]. Виходячи зі світоглядних позицій, вони наголошують на розрізненні чоловічого й жіночого родів як суб'єкта та об'єкта сили, наприклад, пристрої механізмів і машин номінують іменники чоловічого роду із семами «дієвість, динамічність, активність», яким також властива семантична гібридність (*вимикач, випарник, відбійник, змішувач, зрошувач, охолоджувач, підігрівник; вентилятор, ежектор, компресор, сепаратор; жиклер, але форсунка*). Для іменників жіночого роду на позначення пристроїв характерна семантична розмитість, абстрактність, наявна домінантна сема «позбавленість дії», що дає змогу сприймати силу як пасивну дію. Наприклад, містилище позначають одиниці *градирня, камера, комір, обійма, порожнина, посудина, сушарка, труба, цистерна*; сема «пласка поверхня, деталь із пласкою поверхнею» доповнює інтенціонал термінів *гратка, лопать, накривка, пластина, плівка, але піддення*; сема «нерухома деталь, яка сприймає зусилля інших приладів» міститься у семантичній структурі одиниць *букса (осяниця), вальниця, станина, цапфа (п'ята), поверхня (несна, тримальна), платформа, але стояк*. Терміни-іменники середнього роду позначають «посередництво» в дії, сприяють їй (*цідило* – ним цідять). Проте у такий спосіб можна пояснити рід лише третини номінацій на позначення деталей.

Набагато менше суперечностей фіксуємо у тематичній групі «Властивість», оскільки гіперонім *властивість* і численні гіпоніми мають словотвірний формант *-ість* і, відповідно, збігаються у роді. Кількість слів із таким суфіксом (термінів і нетермінів) в українській мові становить майже 5% [13, с. 811], незважаючи на те, що не всі вони позначають властивість.

У групі термінів «Процес» номінації-іменники середнього і чоловічого родів із процесовою семантикою утворювалися від дієслів; у групі «Властивість» афікс *-ість*, приєднуючись безпосередньо до прикметникової основи, утворює іменники жіночого роду з гібридною семантикою, зокрема опредметненої ознаки, наприклад: *крихкість* від *крихкий*, *шерехатість* від *шерехатий*, *яскравість* від *яскравий* тощо. Прикметникова основа і собі може бути похідною від іменника або дієслова, як-то: *міць* – *міцний* – *міцність* (діахронічно *міць* утворено від *стел*, *могти*), *олива* – *оливистий* – *оливистість*, *ямка* – *ямкуватий* – *ямкуватість*, *горіти* – *горючий* – *горючість*, *світити* – *світливий* – *світлість*, *стиснути* – *стисливий* – *стисливість*, *займатися* – *займистий* – *займистість*, *отруїти* – *отруйний* – *отруйність* тощо.

Можна простежити і складніший ланцюг, приміром, *киснути* – *кислий* – *кислота* – *кислотний* – *кислотність*, *попелити* – *попіл* – *попільний* – *попільність*. Усі ці слова об'єднані архісемою «здатність впливати на об'єкт дії», що набуває конкретності внаслідок диференційованості сем у структурі відповідних іменників, як-то: «здатність перетворювати об'єкт дії» (*горючість*, *займистість*, *попільність*, *розчинність*), «здатність рухатися» (*проникність*, *леткість*, *плинність*), «здатність сприяти/перешкоджати дії» (*провідність*, *в'язкість*), «здатність змінювати склад або параметри об'єкта» (*змішуваність*, *кислотність*, *місткість*), «здатність змінювати внутрішню будову» (*крихкість*, *міцність*, *цільність*), «здатність змінювати зовнішню форму» (*оливистість*, *шерехатість*, *ямкуватість*), «здатність руйнувати» (*отруйність*) тощо.

Однак немає точної відповіді на питання, чому всі ці іменники належать до жіночого роду, а проте мож-

на передбачити таке. Якщо прикметник-ознака характеризує предмет-іменник і, у свою чергу, семантично, морфологічно і синтаксично залежить від нього, то іменник-ознака, безпосередньо утворений від прикметника-ознаки, зберігає у своєму екстенціоналі сему «залежність». Психологічно концепт «залежність» пов'язаний з архетипом жіночого джерела у колективному несвідомому людства, що відображений у мові прямо або непрямо. Можливо, це одне з пояснень належності всіх іменників на *-ість* загалом та іменників-ознак на *-ість* зокрема до жіночого роду, адже *ознака* порівняно з *предметом* є категорією несамостійною, у такому разі іменникам-ознакам властива семантична (однак не синтаксична!) залежність від іменників-предметів (*озонобезпечність холодоагентів, твердість речовини, шерехатість поверхні, ямкуватість піддення*).

Щодо тематичної групи «Елемент» констатуємо, що нині всі офіційно зафіксовані в сучасних підручниках із хімії назви елементів лише чоловічого роду, виняток становить єдина номінація – *платина* як запозичка з іспанської мови (*platina*), виражена іменником жіночого роду. Історично в середині XVI ст. на території сучасної Колумбії іспанські конкістадори відкрили метал, який здався схожим на срібло (іспанською срібло – *plata*), тому й утворили пейоратив *платина*, в інтенціоналі семантичної структури якої містилася сема «маленьке (невелике, неповне, погане) срібло», «срібеліце»; через те, що платина відрізнялась винятковою важкотопністю, її цінували нижче за дорожчі метали.

Терміни, що вживали в Україні на позначення речовин жіночого (*мідь, ртуть, сірка, сурма, цина* (після 1933 року замінено на *олово*)), середнього (*залізо, золото, олива* (після 1933 року замінено на *свинець*)), срібло) та чоловічого (*азот, водень, вуглець, кисень, кремній*) родів, нині вважають нерекоменованими, а тому їх замінено міжнародними латинськими, грецькими або греко-латинськими еквівалентами, а саме: *купрум* (cuprum, neutrum – надалі n), *меркурій* (mercurius, masculinum – надалі m), *сульфур* (sulfur, n), *стибій*, *антимоніт* (stibium, n; antimonium, n), *станум* (stanum, n), *ферум* (ferrum, n), *аурум* (aurum, n), *плюмбум* (plumbum, n), *аргентум* (argentum, n), *нітроген* (nitrogenium, n), *гідроген* (hydrogenium, n), *карбон* (carbo(n), m), *оксиген* (oxygenium, n), *силіцій* (silicium, n). Залишено номінацію німецького походження *манган* замість скасованої номінації *марганець* [< нім. Manganerz – марганцева руда < Mangan, n – марганець та Erz – руда] [16, с. 435].

На підставі вищевикладеного ставимо питання: чому розглянуті терміни здебільшого належать до середнього роду у мові-донорі (крім carbo(n) і Mercurius), а у мові-реципієнті вони перетворились на іменники чоловічого роду? Можна припустити, що в латинській мові закінчення іменників середнього роду схожі на закінчення іменників чоловічого роду в українській мові (*безум, задум, розум, струм...*). До речі, і гіперонім *elementum* у латинській мові належить до середнього роду, а в українській – до чоловічого.

Побіжно зауважимо, що нову міжнародну термінологію можна назвати доречною лише під час вивчення хімії на старших курсах у вишах за умови спілкування аспірантів-хіміків та науковців, проте її недоцільно впроваджувати у загальноосвітні школи, технікуми і використовувати на перших курсах у ВНЗ, адже навчати легше термінології, утвореної на питомому ґрунті, або давно запозиченій (*водень, кисень, вуглець* є усталеними напівкальками з грецької мови; *азот* та-

кож грецизм). Усесвітньо відомі термінологи Ю. Люкшин і В. Змарзер ("Teoretyczne podstawy terminologii", 2001) підкреслюють, що запозичений термін (зазвичай інтернаціональний) має свої переваги у власне професійних текстах, а власномовний – придатніший у системі освіти [17, с. 311]. Крім того, відсутність термінової синонімії обмежує думку спеціалістів та збіднює мову, оскільки «синонім (і варіант) у термінології – це ... активний мовний засіб фіксації нового погляду на предмет думки» [17, с. 175].

Щодо першоелементів, які пізнала людина, на переконання учених, то були вуглець, залізо, золото, оливо (свинець), ртуть, сірка, срібло, цина (станум), оскільки вони існують у вільному стані, проте датувати їх відкриття неможливо, як і остаточно з'ясувати походження слова *елемент*. У різних працях висловлено здогад, що його основою були відповідні букви латинської абетки (l, m, n, t), тобто спочатку це слово вказувало на літеру, згодом на стихію, ще пізніше *elementum* вживали в переносному значенні як початок навчання [16, с. 261]. Отже, іменники на позначення так званих перших елементів загалом належать до середнього і жіночого родів, а проте у будь-якому разі, навіть якщо додати до цього списку *мідь* і *сурма*, вони становлять абсолютну меншість порівняно з усіма номінаціями елементів, тобто чоловічий рід іменників-назв елементів домінує.

Надалі з'ясуємо, чим мотивований рід іменників на позначення першоелементів. Відомо, що термін *сірка* походить від стел. сѣра «нафта; сірка» та праслов'янської (надалі – псл.) *sѣra «жирна густа рідина» [11, с. 257], номінація *сурма* тюркського походження (турецькою – sūrme, кримсько-татарською – sūrmā, татарською – сарма, азербайджанською, узбецькою – сурма, туркменською – сурме, перською – surma «метал» [11, с. 480]), *цина* зводиться до германської *tīna [12, с. 248–249], тому припускаємо, що давні форми цих слів могли вплинути на рід іменників, що номінують відповідні елементи.

Складніше таке простежити на іменниках *мідь* і *ртуть*, оскільки походження термінів затемнено і загальноприйнятої етимології цих слів немає. Одиниця *мідь* у стел. мові існувала як мѣдь, у псл. як *mѣдь; припускають її походність від стародавньої назви держави Мідії [9, с. 472], розташованої на заході сучасного Ірану (672–550 рр. до н.е.). М. Фасмер дотримується тієї ж думки: мѣдь може походити від іранської Māda і могло дійти до нас через грецьку назву Μηδία [18]. А проте у давньоверхньонімецькій мові smīd означало «коваль», smīda – «метал», в ірландській мові слово mēin(n) було жіночого роду і також мало значення «руда, метал» [18].

Вихідною формою номінації *ртуть* вважають *gъtъtъ, що є активним дієприкметником від дієслова *gъtiti, спорідненого з литовським gītù, gītaĩ, gīsti «котитись», із давньоверхньонімецьким rīdan «крутити» [11, с. 130]. Нині складно з'ясувати, як і коли іменник *ртуть* почав належати до жіночого роду.

Причини належності термінів *залізо* [8, с. 228–229], *золото* [8, с. 275–276], *оливо* [10, с. 181], *срібло* [11, с. 387–388] до середнього роду можна пояснити лише лінгвістично. Так, у стел. мові ці одиниці мали такий вигляд: желѣзо, злато, олово, сѣребро або сѣребро, у псл. – *želēzo, *zolto, *olovo, *sѣrebro. Отже, в усіх номінаціях із давніх-давен реєструємо флексію середнього роду. Псл. форма одиниці *залізо* споріднена із пруською – gelso, з грецькою χαλμός – «мідь» та χέλνς – «черепаха», з індоєвропейською (надалі – іє.) *ghel-gho-s, де ghō – це давній формант (очевидно, первісно слово означало «щось тверде, як щит черепахи», на українському ґрунті *желізо* перейшло в *зелізо* внаслідок уподібнення звука ж до наступного з), на підставі якого могло оформитися закінчення середнього роду -o.

Щодо іє. форм інших назв такі висновки зробити важко (*золото* – іє. *g'holt-, *g'hel- «жовтий, жовто-зелений»; *оливо* – іє. al- «білий», припускається зв'язок із псл. *liti «лити»). Учені-етимологи найчастіше тлумачать давні форми сучасного терміна *срібло* як такі, що походять від давньої слов'яно-балтсько-германської запозики з якоїсь східної мови (литовською (sidābras), латиською (sidrabs, sudrabs), пруською (sirablan), готською (silubr)), а виникнення цих назв пояснюють контактами з понтійсько-анатолійським архетипом *subau-го «блискучий», форма якого гіпотетично могла бути ґрунтом для подальшого творення терміна-іменника середнього роду.

Підсумовуючи, можна зробити висновки про те, що нині вельми складно з'ясувати причини належності термінів зазначених тематичних груп до певного роду, оскільки можна лише припустити, що в номінаціях середнього роду на позначення процесу не випадково відбувається подовження приголосних, адже така звукова форма слів мовби «підкреслює» їхній поняттєвий зміст [2, с. 22]. Терміни-іменники на позначення предмета можуть належати здебільшого до чоловічого роду і містити сему «суб'єкт сили», меншою мірою – до жіночого (в семантиці цих слів наявні значення «бути об'єктом дії», «відсутність самої дії»), ще рідше – до середнього (в семантичній структурі іменників середнього роду фіксуємо сему «посередник у дії») і/або «те, що сприяє дії»), що зумовлено пізнавально-світоглядними мовними категоріями. Гіперонім тематичної групи «*Властивість*» та його гіпоніми належать до жіночого роду, що гіпотетично можна пояснити глибинними процесами на рівні колективного несвідомого. Назвами елементів є іменники чоловічого роду, що могло статись унаслідок схожості флексій іменників чоловічого роду в українській мові з латинськими закінченнями іменників середнього роду.

Слід додати, що такі тлумачення є лише першим кроком у безмежне поле питань щодо причин належності іменників до певного роду. А втім, за О. Кубряковою [5, с. 172], кожна граматична категорія втрачає зв'язок зі своєю первинною семантикою, однак це не означає, що такої семантики не було або її не слід шукати.

Література

1. Вихованець І.Р. Частини мови в семантично-граматичному аспекті : [монографія] / І.Р. Вихованець. – К. : Наук. думка, 1988. – 256 с.
2. Горелов И.Н. Основы психолінгвистики : [учеб. пособ.] / И.Н. Горелов, К.Ф. Седов. – М. : Лабиринт, 2004. – 320 с.
3. Горпинич В.О. Морфологія української мови : [підруч. для студ. вищ. навч. закл.] / В.О. Горпинич. – К. : ВЦ «Академія», 2004. – 336 с.
4. Джура М. Деякі зауваги щодо української виразності в царині транспорту та шляхів / М. Джура, С. Нікіпчук // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». – 2007. – № 593. – С. 61–68.

5. Кубрякова Е.С. Язык и знание. На пути получения знаний о языке: части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира : [монография] / Е.С. Кубрякова. – М. : Язык славянской культуры, 2004. – 555 с.
6. Пильгун М.А. Трехчленная структура категории рода в русском языке как проявление славянского материала / М.А. Пильгун [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://blogobol.ru/lingvistika/rod-chastej-rechi>.
7. Rosch E. Principles of Categorization / E. Rosch // Cognition and Categorization. – Hillsdale, N.J. : Lawrence Erlbaum, 1978. – P. 27–48.
8. Етимологічний словник української мови : в 7 т. / [Р.В. Болдирев, В.Т. Коломієць, А.П. Критенко та ін. ; редкол. О.С. Мельничук (гол. ред.) та ін.]. – [АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні]. – К. : Наук. думка, 1985. – Т. 2: Д – Копці. – 570 с.
9. Етимологічний словник української мови : в 7 т. / [Р.В. Болдирев, В.Т. Коломієць, А.П. Критенко та ін. ; редкол. О.С. Мельничук (гол. ред.) та ін.]. – [АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні]. – К. : Наук. думка, 1989. – Т. 3: Кора – М. – 632 с.
10. Етимологічний словник української мови : в 7 т. / [Р.В. Болдирев, В.Т. Коломієць, А.П. Критенко та ін. ; редкол. О.С. Мельничук (гол. ред.) та ін.]. – [АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні]. – К. : Наук. думка, 2003. – Т. 4: Н – П. – 656 с.
11. Етимологічний словник української мови : в 7 т. / [Р.В. Болдирев, В.Т. Коломієць, А.П. Критенко та ін. ; редкол. О.С. Мельничук (гол. ред.) та ін.]. – [АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні]. – К. : Наук. думка, 2006. – Т. 5: Р – Т. – 704 с.
12. Етимологічний словник української мови : в 7 т. / [Г.П. Півторак, О.Д. Пономарів, І.А. Стоянов та ін. ; редкол. О.С. Мельничук (гол. ред.) та ін.]. – [АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні]. – К. : Наук. думка, 2012. – Т. 6: У – Я. – 568 с.
13. Інверсійний словник української мови / за ред. С.П. Бевзенка. – К. : Наук. думка, 1985. – 812 с.
14. Словник медичної термінології латинсько-українсько-російський: 20 000 слів / М.Ф. Кніпович. – К. : Держ. мед. вид-во УРСР, 1948. – 442 с.
15. Старослов'янсько-український словник / Л. Белей, О. Белей. – Львів : Монастир Монахів Студитського Уставу, Видавничий відділ «Свічадо», 2001. – 332 с.
16. Сучасний словник іншомовних слів: близько 20 тис. слів і словосполучень / О.І. Скопненко, Т.В. Цимбалюк. – К. : Довіра, 2006. – 789 с.
17. Татаринов В.А. Общее терминоведение: энциклопедический словарь / В.А. Татаринов. – М. : Москов. лицей, 2006. – 528 с.
18. Этимологические онлайн-словари русского языка [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://lexicography.online/etymology>.
19. New International Dictionary of Refrigeration / International Institute of Refrigeration. – Paris. France.